DEZVOLTĂRI ALE CONCEPTULUI DE *CULTUREM* ÎN LUCRĂRILE TRADUCTOLOGICE ROMÂNEȘTI

ANDA RĂDULESCU
Universitatea din Craiova, România

Abstract: The current article proposes an epistemological approach to the concept of *cultureme* in the Romanian Translation Studies. It is a timely research given the existence of a certain looseness in the definition, usage, and particularly identification of *culturemes* in various types of oral or written texts. The analysis will offer a review of the definitions of the concept in several fields (computer studies, sociology, communications, cultural studies, translation studies, language teaching, linguistics), of the theories the concept is grounded in, and of the way in which it has been integrated in translation studies research in our country.

Keywords: cultureme, cultural allusion, cultism, cultural information, cultural transfer

1. Scurt istoric al *culturemului*

Culturemul, unul dintre conceptele-cheie ale teoriei traducerii, se află într-o relație de strânsă dependență cu termenul de *cultură*, din care, de altfel, și derivă. Caracterul destul de dificil de surprins al elementului cultural, relativitatea statutului său, precum și numeroasele domenii, mai mult sau mai puțin apropiate, în care este utilizat, fac din culturem o noțiune ale cărei definiții variază, dar care converg în a-l asocia cu unitatea purtătoare de informație culturală. Cuvânt intrat relativ recent în limbajele de specialitate (în jurul anilor 1980), el nu este consemnat de majoritatea dicționarelor generale străine sau românești. Astfel, cele franceze, precum *Le Trésor de la Langue française informatisé,* Larousse, Robert, spaniole (*Diccionario de la Real Academia*), italiene (*Dizionario italiano*) sau românești (*Dicționarul explicativ al limbii române*, 2009) nu îl menționează. Termenul figurează, totuși, în *Marele dicționar de*

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

neologisme al lui Marcu din 2000[1]. În dicționarele românești de specialitate, el apare în 2003, în *Mic dicţionar de termeni utilizaţi in teoria, practica şi didactica traducerii* al Georgianei Lungu-Badea și în ediția revăzută și adăugită din 2008 a *Dicţionarului contextual de termeni traductologici* (coordonator – Maria Țenchea).

Deși până în prezent i s-au dedicat numeroase studii, termenul continuă să fie polivalent și destul de ambiguu, iar criteriile de clasificare și mecanismele sale de transfer dintr-o limbă într-alta sunt încă departe de a obține adeziunea unanimă a specialiștilor din diversele sfere de activitate care operează cu noțiunea de „culturem": lingviști, traductologi, sociologi, didacticieni, informaticieni etc. De altfel, utilizarea lui în domenii conexe precum cibernetica (Moles 1967, 154, *apud* Lungu-Badea 2004, 71), studiile culturale și didactica limbilor străine (Poyatos 1971, 1976, 1983, 1994, Blanco Santos și de la Fuente Martinez 1998, citați de Moțoc 2015, 24), studii interculturale (Oksaar 1998, *apud* Lungu-Badea 2003, 2004, 2009b), studii sociologice românești (Benkö, 1989 și Evseev 1999), dar mai ales traductologice (Nida & Rayburn 1981, Vermeer 1983, Vermeer și Witte 1990, Nord 1997, Bassnett & Lefevere 1995, Sandrini 1997, 1999, 2002, Cordonnier 1995, 2002, Alvaraz & Africa-Vidal 1996, Chesterman 1997, 2000, Bensimon 1998, Ballard 2003), a dus la apariția unor termeni ce demonstrează caracterul eteroclit al fenomenului, dificultatea de a reuni caracteristicile sale într-o definiție unică, precum și diferitele unghiuri din care problematica culturalului poate fi abordată. De aici și ezitarea de ordin terminologic pe care o remarcăm la diverși teoreticieni sau practicieni ai traductologiei, care folosesc fie denumirea de *cultureme*, fie de *elemente purtătoare de informaţie culturală*, de *referenți culturali*, de *elemente culturale* sau de *unități cu specific cultural.*

2. Principalele domenii de apariție a termenului

Reținem cinci domenii principale în care termenul este folosit, amplu discutate și exemplificate de Lungu-Badea (2004, 27-35), care evidențiază nu numai întrepătrunderea planurilor, ci și o anumită circularitate a definițiilor, fiecare trimițând la celelalte domenii, fără însă a delimita câmpul exact al *culturemului* sau a-i preciza trăsăturile pertinente.

[1] Este definit ca fiind cea mai mică unitate a unui fenomen sau fapt de cultură, element comun al unor forme, structuri, genuri de cultură.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

2.1. În **plan lingvistic** culturemele sunt *unități lingvistice simple sau complexe* (cuvinte, sintagme, frazeologisme, enunțuri etc.) *ce reflectă realități sociale și culturale specifice unei comunități sau unui popor* și care ridică probleme de transfer dintr-o limbă în alta. Enunțuri ca *Embrassons-nous, Follvile*[2] se apropie foarte mult de aluziile culturale, ceea ce ne face să ne punem întrebarea dacă între cele două noțiuni se poate face o demarcare clară sau nu. Oscilația între cei doi termeni o remarcăm și la Collès (2006, 168)[3], care remarca încărcătura culturală a culturemelor, a cuvintelor ce conțin conotații de tip sociocultural, referințe literare, istorice sau politice, evenimente, emoții, cântece, într-un cuvânt a termenilor care evocă implicit o realitate culturală și care pot să fie incluși în categoria expresiilor idiomatice sau stereotipe.

Pentru alți cercetători, dintre care îl menționăm pe Borel (2004, 68), culturemul este asociat behavioremului, ca „fenomen cultural universal", identificabil în plan verbal, nonverbal sau extraverbal. În această categorie Borel introduce ritualurile de politețe[4], formalizate în cadrul behavioremului verbal, deoarece tipul de formulă utilizată de locutor îi dezvăluie apartenența culturală. Conform definiției lui Borel, considerăm că o formulă ritualizată de salut precum românescul *sărut mâna* (trad. lit. „je vous baise la main"; trad. echiv. *bonjour*) este *culturem,* deoarece face referință la un comportament social specific secolului trecut, formula respectivă

---

[2] Lungu-Badea îl echivalează cu expresia *nolens-volens* sau cu adaptarea – explicitare *Vrei, nu vrei, bea Grigore aghiasmă* (2004, 135) și arată că decodarea acestor cultureme presupune un bagaj cognitiv apreciabil din partea traducătorului, care trebuie să ofere o soluție inspirată de traducere a termenilor, cu atât mai dificilă cu cât actualizările semnificanților sunt greu de realizat în traducere, termenii fiind de multe ori desueți sau legați de o anumit context (de exemplu, *Iarna nu-i ca vara*, expresia celebră prin care fostul primar al Capitalei, Traian Băsescu, se dezvinovățea pentru că orașul rămânea paralizat după prima cădere masivă de zăpadă), care se pierde cu timpul, chiar și pentru nativii unei limbi.

[3] În original: „Ces mots à charge culturelle partagée ou *culturèmes* – c'est-à-dire des mots renfermant des connotations de type socioculturel, des références littéraires, historiques ou politiques, des événements, des émotions, des chansons, bref, tous les termes qui évoquent implicitement une réalité culturelle – peuvent être inclus dans les expressions idiomatiques ou stéréotypées".

[4] „[…] plus précisément par une formule linguistique ritualisée de manière différente en fonction de l'appartenance culturelle de celui qui la produit" (Borel 2004, 68).

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

nemaifiind utilizată în relațiile interpersonale actuale decât pentru a marca un respect profund față de o persoană de sex feminin. Și, în orice caz, formula nu va mai implica și gestul de a săruta mâna persoanei, așa cum o impunea codul bunelor maniere ale societății timpurilor trecute. Dificultatea redării contextului cultural pe care aceste formule ritualizate o implică este cu atât mai evidentă cu cât, chiar și între limbi cu aceleași origini, echivalențele de traducere sunt mai mult sau mai puțin aproximative. De exemplu, pentru formula *să-ți fie de bine* (trad. lit. „qu'il te soit de bien"; trad. echiv. *de rien, je vous en prie*), pe care locutorii români o adresează la sfârșitul unei mese (de obicei oferite), celelalte limbi romanice nu dispun de acte reactive similare sau corespondente, această urare fiind specifică culturii noastre.

2.2. În **didactica limbilor străine**, *culturemul* este destul de apropiat de accepțiile pe care termenul le are în plan lingvistic, el fiind *asociat cuvintelor purtătoare de informație culturală, recunoscută și împărtășită de nativii unei limbi*[5]. Pentru Blondel, Collès și col. (1998) care au studiat spațiul francofon din trei țări diferite – Belgia, Canada (zona Québec) și Franța –, statutul de *culturem* este conferit nu numai conotațiilor socioculturale, referințelor politice, literare sau istorice, ci și ritualurilor proprii francofonilor, care țin de o anumită generație, regiune sau țară francofonă, la fel ca și trăsăturile culturale ale unui cuvânt, expresii sau proverb ce constituie o marcă a unui anumit nivel de limbă.

În spațiul hispanic, Poyatos utilizează încă din 1971 termenul de *culturem*, în lucrările de didactică a limbilor străine, cu referire la comunicarea nonverbală (*apud* Blanco Santos 1998), modelul propus de el fiind „flexibil și adaptabil pentru o analiză sistematică și progresivă a unei culturi" (Blanco Santos 1998, *apud* Moţoc 2015, 126). Pentru Poyatos (1971, 23), termenul desemnează „orice porțiune semnificativă de activitate sau non-activitate culturală percepută prin intermediul unor semne sensibile și inteligibile cu valoare simbolică și susceptibilă să fie divizată în unități mai mici sau amalgamată în altele mai mari[6]". El stabilește cinci etape de analiză ale culturemului și anume: (1) cultureme de bază (rezultat al interacțiunii dintre organisme și mediul lor de viață, fundamentale în culturile avansate); (2) cultureme primare (cuprind caracteristicile comportamentale și

[5] „[…] culture partagée avec l'immense majorité des natifs" (Blondel, Collès și col. 1998, 4).
[6] (Blondel, Collès și col. 1998, 4).

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

ambientale ale unei culturi, sub forma unor modele comportamentale și teme culturale); (3) cultureme secundare (cuprind anumite scenarii ale unei culturi date, de fapt o analiză detaliată a culturemelor primare[7]); (4) cultureme terțiare interioare și (5) exterioare (permit clasificarea culturemelor primare în sisteme senzoriale, precum cel vizual, acustic, olfactiv, tactil și kinestezic[8]). Aceste etape sunt preluate de alți specialiști, precum Blanco Santos (1998) și de la Fuentes Martinez (1998), comparația elementelor culturale făcându-se cu diferite culturi mai îndepărtate (maghiară, japoneză), fapt ce poate ridica anumite probleme de înțelegere și de comunicare.

2.3. În **plan social**, culturemul ca *unitate purtătoare de informație socială* trimite la un fenomen social specific, comparabil sau identic cu altul, dar care aparține unei culturi diferite. Traductologii germani Vermeer și Witte (1990, 136) consideră că anumiți traducători opun în mod voluntar un fenomen socio-cultural altuia asemănător, pe baza anumitor puncte comune, ele însă fiind diferite sub aspectul frecvenței lor, cât și sub aspectul comunităților care le folosesc și care le conferă statutul de culturem. De altfel, teoria lor eșuează atunci când este pusă în practică tocmai pentru faptul că nu totdeauna caracterul de unicitate a unui obiect este evident. De exemplu, cei doi atribuie lingurii statutul de culturem, în virtutea faptului că printre caracteristicile sale se numără posibilitatea de a o folosi atât pentru a consuma lichide, cât și solide, pe când furculița are o folosire limitată de natura tipului de hrană pe care o putem consuma cu ea – și anume numai solidă. După ei, în culturile orientale, corespondentul cultural al furculiței ar fi bețigașele, care au același rol de a folosi la consumarea substanțelor solide. În cazul celor două culturi îndepărtate – occidentală și orientală – furculița și bețișoarele prezintă, într-adevăr, o particularitate culturală, dar în cadrul culturilor occidentale (franceză, italiană, spaniolă, română, engleză, germană

[7] Din categoria culturemelor interioare, Poyatos menționează locuința, școala, biserica, locul de muncă sau barul, iar dintre cele exterioare, piața, stadionul, parcul sau plaja.

[8] În teza sa de doctorat, Moțoc (2015, 129) arată cum pot fi aplicate toate aceste clasificări în domeniul traductologiei și al practicii traducerii. Astfel, cultura vizuală-urbană-ambientală-interioară catalană este reflectată în romanul *Piața Diamantului* de Mercè Rodoreda prin descrierea locuințelor, în timp ce cultura vizuală-urbană-ambientală-exterioară este prezentă în același roman în descrierea străzilor, a pieței cu produse alimentare, a tarabelor pline cu diferiți pești și scoici, terminologia specifică utilizată fiind aceeași în întregul roman.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

etc.) e mai dificil de acceptat ca furculița și lingura să constituie cultureme!

Dacă culturemul este un fenomen social care, după părearea lui Vermeer și Witte (1990), are o relevanță culturală specifică, atunci această relevanță depinde de modul de apreciere a celui care compară fenomenele și de orizontul său de așteptare, diferențele putând surveni atât în plan cognitiv, cât și emoțional, sau chiar în ambele simultan. Așa cum arată și Lungu-Badea (2004, 31-33) punctul lor de vedere este contestabil din cauza faptului că aceste criterii (relevanța culturală, specificitatea, frecvența de folosire a unui termen, perspectiva idioculturală[9]), în funcție de care Vermeer și Witte acordă unui fenomen/termen statutul de culturem nu sunt acceptate sau împărtășite de toți membrii unei comunități lingvistice. Ceea ce este însă relevant pentru teoria lor este observația pertinentă că prin traducere unele cultureme dispar, pe când alte fenomene pot deveni cultureme (Vermeer și Witte 1990, 140-141) și că singurul care poate decide dacă modifică sau nu statutul culturemului (prin recreare sau gomare totală) este doar traducătorul, în virtutea dorinței de a reface atmosfera culturală și spirituală specifice unei epoci sau a unui scriitor.

2.4. În **plan cultural**, culturemele sunt *elemente specifice unei culturi date.* Ele se referă la viața materială și spirituală ce caracterizează o comunitate și se materializează în cuvinte care denumesc diferite feluri de mâncare, obiecte vestimentare, unități de măsură, funcții administrative etc.

În contextul traducerii, ele sunt resimțite ca fiind străine de cultura limbii-țintă, manifestă o anumită rezistență în traducere, care scoate în evidență insuficiența unui dialog cultural între limbile aflate în contact. Cordonnier (1995, 56; 182-183) afirma că dacă traducătorul cunoaște foarte bine limba-țintă, el nu mai are deloc/sau foarte puțin tendința de a face apel la explicații, la note de subsol sau la parafraze pentru a explica anumiți termeni, iar în felul acesta tensiunile din traducere sunt mult mai rare atunci când se încearcă „domesticirea”[10] sensurilor unor cuvinte. Apariția zonelor de tensiuni

[9] Specificul cultural al fiecărei comunități lingvistice.

[10] Termenul de *domesticire* a fost folosit prima dată de Nietzsche, care se referă la traducerile unor texte grecești de către cunoscuți poeți latini din Roma antică. Ei au naturalizat textele, prin suprimarea antroponimelor și toponimelor grecești și înlocuirea lor cu cele latinești. De asemenea, toate

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

între limbile aflate în contact este evidențiată și de Buzelin (2004, 733), care remarcă tocmai necesitatea de a opera transformări, metisage, hibridizări pentru a înlătura barierele culturale dintre limbi diferite[11]. Transpunerea implicitului cultural, aflat într-o relație strânsă cu receptarea și lizibilitatea unei opere traduse, constituie una din principalele provocări ale traducerii. Cum orice limbă este emanația unei comunități lingvistice specifice și reflectarea unei civilizații bine definite în timp și în spațiu, ea va cuprinde în mod necesar anumite elemente absolut specifice acestei comunități, care o particularizează și o disting.

De altfel, fiecare limbă decupează în mod diferit realitatea extralingvistică, de aceea este necesar ca traducătorul să joace rolul de mediator între culturi, pentru a reduce diferențele dintre diferitele limbi culturi și pentru a ajuta la înțelegerea și acceptarea celuilalt, cu tot ce ține de specificul său cultural (credințe, ideologii, tradiții, obiceiuri etc.). Practic, „domesticind" culturemele, traducătorul le introduce în limba și cultura-țintă, de cele mai multe ori sub formă de împrumut sau de report, traducerea devenind un fel de spațiu de schimb cultural, în care asistăm la o confruntare între concepțiile traducătorului cu fiecare dintre limbile culturi[12] (Cordonnier 2002, 43) din care sau spre care se efectuează traducerea.

2.5. În **plan comunicațional** *culturemul* (sau *culturema* la Benkö 1989 și Evseev, 1985) se poate defini ca *unitate a informației culturale*, termenul referindu-se la „rezultatul provocat de un act cultural din momentul impactului cu un receptor (cu implicații numeroase, mai ales în perioada următoare, numită postinformație" (Benkö 1985, 5). După părerea lui Benkö 1989 (*apud* Lungu-Badea 2004, 34), culturema se conturează ca rezultat al impactului dintre individ și mesajul transmis de autor prin intermediul textului tipărit. Prezența *culturemului* poate fi sesizată de subiectul-receptor prin

---

referințele culturale au fost substituite cu referințe proprii culturii romane (Guidère 2010, 98).

[11] „Toute traduction est plus qu'une opération de transfert entre deux langues-cultures opposées et étrangères l'une à l'autre, elle implique en même temps un processus de transformation, une pratique de métissage et d'hybridité, une zone de tension, un instrument de construction d'identités collectives" (Buzelin 2004, 733).

[12] Traducerea devine astfel un spațiu de schimb între diferite culturi, în care se confruntă „les conceptions du traducteur et celles de chacune des cultures en présence…" (Cordonnier 2002, 43).

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

intermediul ideilor, al sensului, al atmosferei, al grupurilor de cuvinte, al construcțiilor logice, al descrierii unor sentimente sau situații etc.

Evseev (1985, 16, *apud* Lungu-Badea 2004, 35), completează ideea lui Benkö referitoare la unitatea informației culturale, care, după părerea sa, „trebuie să aibă caracteristicile unui semn universal, detectabil în orice tip de mesaj cultural", oricare ar fi natura limbajului (orală, gestuală, plastică muzicală). El concluzionează asupra necesității utilizării culturemului în sociologia culturii pentru studierea „integrării și optimizării elementelor culturale în cadrul educației permanente" (Evseev 1985, 16).

Ambii cercetători susțin că ar trebui pornit de la arhetipuri pentru inventarierea corectă a culturemelor, pentru că ele reflectă cultura tradițională, unde universul uman este organizat în funcție de anumite credințe, ritualuri, obiceiuri, mituri. Numai după o analiză atentă a semnelor sau, mai precis, a invariantelor semnelor culturale din interiorul unei civilizații se poate ajunge la o înțelegere corectă a tuturor codurilor culturale, care referă la aceeași realitate „chiar dacă folosesc mijloace diferite de redare și vizează fiecare obiectele realității sub un anumit unghi de vedere" (Evseev 1985, 23).

3. *Culturemul* în lucrările traductologice românești

3.1. În România, termenul începe să fie vehiculat în domeniul traductologic datorită lucrărilor publicate la **Universitatea de Vest din Timișoara**. El a fost făcut cunoscut în special prin publicațiile Georgianei Lungu-Badea – prin apariția, în 2004, a cărții *Teoria culturemelor, teoria traducerii*, bazată pe teza sa de doctorat. Lucrarea a fost precedată de *Mic dicţionar de termeni utilizaţi în teoria, practica şi didactica traducerii* (2003), republicat în 2008 și 2012 după revizuirea și adaugarea altor termeni. Problema culturemelor este prezentă și într-o serie de articole de-ale sale, dintre care nu amintim decât *La problématique du transfert culturel* (2003), *La traduction de l'écart culturel* (2007), *Remarques sur le concept de culturème* (2009), *Traduire les « effets d'évocation » des culturèmes : une aporie?* (2010).

Pentru autoare, culturemul este în primul rând un act cultural, de aceea el nu poate fi identificat decât dacă traducătorul are cunoștințe culturale prealabile sau sensibilitate adecvată la fenomenele culturale din limbile sursă și țintă. Aceste calități îl ajută la reperarea elementelor purtătoare de informație culturală și îi permit segmentarea și diferențierea textului în unități de traducere și unități de cultură, dar și înțelegerea precisă a semnificației (Lungu-Badea 2004, 122). Pentru cercetătoare, culturemul este „unitatea minimală purtătoare de

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

informație culturală care nu se descompune în vederea perceperii sensului și realizării traducerii, întrucât această operație ar perturba receptarea corectă a sensului de către destinatar (cititor, traducător etc.) și, prin urmare, ar produce alterarea intenției autorului" (35). Definiția sintetică a conceptului, nereductibilă *la cuvânt, colocație, sintagmă, enunț* şi care cuprinde „contextul global al închegării sensului" (168), îi oferă autoarei posibilitatea de a propune o grilă de clasificare a culturemelor şi o diferenţiere de alte concepte înrudite, precum aluziile/conotaţiile culturale, cultismele, neologismele etc.

Datorăm lui Lungu-Badea nu numai prezentarea, definirea, trecerea în revistă a ariei semantice a termenului, precum și a domeniilor în care el este folosit, cu referire exactă la cei care l-au promovat sub diversele denumiri, ci și delimitarea conceptului de alte unități funcționale precum *conotația, aluzia, neologismul* sau *traductemul*. De asemenea, clasificarea interesantă pe care o face culturemelor în funcție de patru criterii (formal, funcțional, după tipul de text în care se nasc și după spațiul lingvistic de apariție)[13] constituie un punct de plecare pentru toți cei care, într-un fel sau altul, au contribuit la aprofundarea teoriei sale și la dezvoltările ulterioare ale conceptului.

3.2. La **Universitatea din Craiova**, problema culturemelor se axează pe tipul de dificultăți pe care traducătorul le are de înfruntat și pe rezistența transpunerii lor în altă limbă, lucrarea *Les culturèmes roumains*: *problème spéciaux de traduction* (2010) venind să completeze studiile lui Lungu-Badea. Astfel, Rădulescu se oprește asupra mecanismelor pe care se bazează transferul elementelor culturale în cadrul traducerii, lucrarea focalizându-se pe raportul limbă – gândire, mai precis pe relațiile dintre semnul lingvistic și realitatea pe care acesta o reflectă, operația de denumire și de referință ocupând în cadrul analizei un loc important, tocmai pentru a evidenția diferențele de ordin conceptual dintre limbile aflate în contact. Adeptă a teoriei lui Saussure, autoarea avansează ideea că informația culturală vine în completarea valorii semnului lingvistic, în anumite limbi neexistând realitatea extralingvistică asociată semnului sau chiar

[13] După primul criteriu, autoarea distinge între culturemele simple și cele complexe, formate din unități frazeologice; după cel de-al doilea criteriu, clasifică culturemele în istorice și actuale; după cel de-al treilea criteriu, opune culturemele literare (specifice poeziei și prozei) celor neliterare; după al patrulea criteriu, face deosebirea între culturemele autohtone și cele străine (2004, 219).

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

conceptul la care se face referire. Tocmai de aceea elementele culturale sunt rezistente în traducere sau chiar intraductibile. Bensimon (1998, 11) considera că plajele de intraductibilitate lingvistică sunt exact cele de natură culturală, fapt ce o îndreptățește pe cercetătoare să se oprească tocmai asupra elementelor din cultura română care trimit la o civilizație specifică, la obiecte din viața materială și spirituală, la apelative rurale, la mărci ale violenței verbale și la structuri paremiologie specifice poporului nostru.

Folosindu-se de strategiile și de procedeele de traducere din lucrările lui Ballard, Cordonnier, Wecksten, Lungu-Badea sau Codleanu, Rădulescu trece în revistă soluțiile aflate la îndemâna traducătorului pentru a transfera încărcătura culturală a unei structuri din limba-sursă în limba-țintă, menționând și modificările, transformările, distorsiunile sau chiar pierderile suferite de informația culturală în timpul transferului într-o altă limbă. Toate aceste echivalențe sau adaptări ale elementelor culturale țin, pe de-o parte, de gradul de apropiere dintre limbi, de cât de primitoare este limba-țintă, cât și de abilitatea traducătorului de a folosi strategia de traducere adecvată, de a fi un adevărat mediator între cele două limbi culturi.

Universitarii craioveni au prezentat comunicări la diferite colocvii din țară (Pănculescu, *Difficultés de traduction dans la prose de Mihail Eminescu: le conte fantastique Făt Frumos né d'une larme*, București 2004) sau din străinătate (Dincă, *Traduction et barrières socio-culturelles*, Pecs 2004 și Dincă, Rădulescu, *Construction d'une compétence interculturelle: le cas des structures culturellement connotées,* Paris 2010), axate pe problemele de traducere ridicate de transferul culturemelor în limba franceză și pe competențele necesare traducătorului în vederea receptării cât mai exacte a sensului lor în limba-țintă.

3.3. Conceptul de *culturem* este dezvoltat la **Universitatea *Ovidius* din Constanța** în special prin lucrările lui Codleanu, care publică în anul 2004 rezultatele tezei sale de doctorat, sub titlul *Implications socio-culturelles dans l'acte traductif: l'adaptation.* Autoarea face o analiză minuțioasă, atât semantică, cât și lexicală și morfo-sintactică, a unor structuri românești ce apar în scrierile literare din secolele XIX-XX, scoțând în evidență atât particularitățile lor pentru nativii români contemporani (faptul că multe sunt considerate desuete, nemaifăcând referire la realitățile actuale – împărțire administrativ-teritorială a țării, unități de măsură, funcții și demnități, monede, obiecte vestimentare și de interior, obiceiuri și sărbători religioare etc.), cât și dificultatea de a le reda printr-un echivalent sau de a le adapta, pentru a le face mai ușor de înțeles pentru nativul

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

francofon. Studiile sale nu se opresc aici, ci continuă cu o serie de articole publicate în reviste de prestigiu, precum și cu comunicări științifice susținute în cadrul unor congrese sau conferințe naționale și internaționale (*L'adaptation: difficultés de délimitation* d'*un concept* 2002, *Allusions socio-culturelles et problèmes de traduction* 2008, Scaunul Domnesc *ou de la polysémie divergente et des implications traductives* 2015).

3.4. Același interes pentru transferul elementelor purtătoare de informație culturală o regăsim și în studiile **universitarilor ieșeni**, ca de exemplu Cuciuc, *Correspondances et équivalences dans la traduction interlinguale des culturèmes des textes littéraires folkloriques* 2010, *Traduction culturelle: transfert de culturèmes* 2011, *La projection de la dualité linguistico-culturelle dans l'acte auto-traductif de l'auteur de la diaspora*, 2012.

3.5. Remarcăm faptul că toate aceste studii au avut un ecou deosebit în traductologia românească, influențând tânăra generație de cercetători și de doctoranzi, care a ales să meargă pe drumul jalonat de universitari consacrați și să aplice, uneori chiar să și extindă accepțiile termenului *culturemului*. Am dori să menționăm câteva teze de doctorat care, fie în totalitate, fie parțial, au mers pe această direcție, și anume:

- Diana Moțoc, *Traducerea, loc de întâlnire a culturilor și limbilor catalană și română. Studiul de caz: culturemul*[14], 2015, susținută la Universitatea de Vest din Timișoara, teză condusă de prof. univ. dr. Georgiana Lungu-Badea;

- Maria-Cristina Hetriuc, *Le problème de la composante multiculturelle dans l'œuvre de Panait Istrati: traduction, autotraduction, réécriture*[15], teză susținută în 2015 la Universitatea

[14] Toată partea a doua a tezei este dedicată traducerii culturemului și ospitalității limbii române ca limbă-țintă. Studiul se axează pe transferul toponimelor și antroponimelor, al florei și faunei specific mediteraneene, pe tradiții, obiceiuri, activități socio-culturale, personalități catalane, mărci de produse, vestimentație, sărbători, apelative, profesii, monede, expresii idiomatice, interjecții, lucrarea având drept corpus romanele *Piața Diamantului* de Mercè Rodoreda, *Departe, în zarea albastră* a scriitorei Carme Riera și *Vocile lui Pamano* al lui Jaume Cabré.

[15] Autoarea prezintă în cadrul primului capitol intitulat *La composante multiculturelle de l'œuvre de Panait Istrati* (2015, 13-78) aspecte legate de tradiții orientale, balcanice și otomane, reflectate în lexicul folosit de Istrati, pe care de obicei îl transferă prin report în franceză sau prin parafraze explicative, rar prin note de subsol.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

Ștefan cel Mare din Suceava și condusă de prof. univ. dr. Muguraș Constantinescu;

- Petronela Munteanu, *Traduction et adaptation de l'œuvre de Victor Hugo. La dimension culturelle*[16], teză susținută tot la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, sub îndrumarea doamnei prof. univ. dr. Muguraș Constantinescu;

- Ana Coiug, *André Baillon en roumain: une lecture traductologique*[17], 2010, susținută la Universitatea Babes-Bolyai din Cluj Napoca, elaborată sub conducerea prof. univ. dr. Rodica Pop;

- Flavius Florea, *La traduction comme interprétation: Kawabata en français*[18], 2008, susținută la Universitatea din București, teză condusă de prof. univ. dr. Dolores Toma.

3.6. Nu putem încheia scurta noastră trecere în revistă a cercetărilor românești asupra *culturemului* fără a aminti două studii importante, și anume articolul lui Crudu (2011), *Culturemul ca și reprezentare perilingvistică în actul traducerii. Exemplificare pe un roman al Aglajei Veteranyi* (Universitatea din Sibiu) și al lui Bercea, *The powerless translator: an argument based on legal culturemes* (Universitatea din Timişoara), care atestă faptul că termenii purtători de informație culturală se regăsesc practic în toate domeniile de activitate și că ei nu apar numai în sfera literarului.

---

[16] Capitolul V, intitulat *La traduction des référents culturels et les marques culturelles dans les romans* Notre Dame de Paris *et* Les Misérables (129-175), se ocupă de transferul antroponimelor, toponimelor, apelativelor, sistemului socio-politic din epoca lui Hugo, precum și a diferitelor monede care circulau în acel timp.

[17] Partea a doua a tezei, subcapitolul 3.2. *Culturemul şi interpretarea acestuia*, constituie o analiză succintă a conceptului. În capitolul rezervat problemelor lexicale ridicate de traducerea în română a lui Baillon doctoranda, care este în același timp și o foarte bună traducătoare, se oprește asupra numelor proprii și a referințelor culturale, analizând probleme legate de vocabularul religios, de spitalul anilor '20, de dificultatea de a transfera sociolectele și cuvintele conotate cultural.

[18] În cadrul Capitolului 4, *Estetica japoneză în operele lui Kawabata transpusă în franceză*, Florea analizează referenții culturali care țin de ceremonialul ceaiului, al artei grădinii, ikebanei, jocului de *go* și evidențiază modificările pe care traducătorul le face în traducere: suprimarea/gomarea unor cultureme pentru confortul cititorului, diminuarea numărului sau amânarea folosirii unor cultureme transferate în limba-țintă sub formă de report, înlocuirea prin folosirea de echivalente cu semantism mai mult sau mai puțin larg, deformarea sensurilor unor elemente conotate cultural.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

În loc de concluzie am dori să remarcăm varietatea studiilor care au fost consacrate termenului, eforturile cercetătorilor români de a găsi domenii variate în care termenul este folosit, de a propune grile de lectură traductologică pentru stabilirea caracterului de *cultureme* al unor cuvinte purtătoare de informație culturală, de a le clasifica în funcție de criterii precis stabilite și, cel mai important, de a analiza soluțiile propuse de traducători pentru echivalarea/adaptarea lor în limba-țintă, menționând limitele traducerii, pierderile stilistico-semantice, modificările și amenajările care se impun uneori pentru ca sensul să poată fi înțeles de cititorii străini.

Referințe bibliografice

Alvarez, Roman, Vidal, Carmen-Africa (eds.). *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 1996.

Ballard, Michel. *Versus: La version réfléchie. Repérages et paramètres.* Paris: Ophrys, 2003.

Bassnett-Macguire, Susan. *Translation Studies*. London: Methuen, 1980.

Bassnett-Macguire, Susan, Lefevere, André. *Translation, History, Culture. A sourcebook*. London: Routledge, 1990.

Benkö, Otto. „Culturema sau despre iradiaţiile mesajului receptat". *Cultură, model, educaţie permanentă. Aspecte actuale ale educaţiei permanente.* Timișoara: Tipografia Universității de Vest, 1985: 5-14.

Benkö, Otto. „Culturema. Punct final?". *Elemente de teoria şi practica informaţiei şi comunicării*. Timișoara: Tipografia Universității de Vest, 1989: 184-196.

Bensimon, Paul. „Présentation". *Palimpsestes. Traduire la culture*, 1998, nr. 11: 9-14. Paul Bensimon și Didier Coupaye (res.). Paris: Presses de la Nouvelle Sorbonne.

Bercea, Raluca. „The powerless translator: an argument based on legal culturemes". In: Simone Glanert (ed.). *Comparative Law – Engaging translation*. London: Routledge, 2014: 140-156.

Berman, Antoine. *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris: Gallimard, 1984.

Blanco Santos, Maria-Cristina. „La comunicación y su relación con la cultura". In: Maria Cestero Mancera (ed.). *Estudios de comunicaciónno verbal*. Alcalá de Henares: Editorial Edinumen, 1998: 17-36.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

Blondel, Alain, Collès, Luc et col. *Que voulez-vous dire? Compétence culturelle et stratégies didactiques*. Bruxelles: Duculot, 1998.

Borel, Stépane. *Parler Bi(e)lingue – Parler Biennois: Une approche holistique du bilinguisme à Biel-Bienne*, 2004, Mémoire de licence en linguistique sous la direction de Laurent Gajo. Disponibil online la: https://doc.rero.ch/record/5478/files/1_mem_BorelS.pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Buzelin, Hélène. „La traductologie, l'ethnographie et la production des connaissances". *Meta*, 2004, nr. 4, vol. 49: 729-746. André Clas (dir.), Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal. Disponibil online la: https://www.erudit.org/revue/meta/2004/v49/n4/009778ar.pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Chesterman, Andrew. *Memes of Translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. Disponibil online la: https://books.google.ro/books?id=4UqYCwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Memes+of+Translation&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjwotSg9bjOAhUJBcAKHZNQCGcQ6AEIHzAA#v=onepage&q=Memes%20of%20Translation&f=false (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Codleanu, Mioara. „L'adaptation: difficultés de délimitation d'un concept". *Annals of Philology*, 2002, vol. XIII: 57-67. Aida Todi (coord.). Constanța: Ovidius University Press.

Codleanu, Mioara. *Implications socio-cultrelles dans l'acte traductif: L'adaptation*. Constanţa: Ovidius University Press, 2004.

Codleanu, Mioara. „Allusions socio-culturelles et problèmes de traduction". *Signes, discours, sociétés*, 2008, Nr. 1. Disponibil online la: http://www.revue-signes.info/document.php?id=372 (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Codleanu, Mioara. „*Scaunul Domnesc* ou de la polysémie divergente et des implications traductives". *Diversité et identité culturelle en Europe*, 2015, Nr. 2, tome 12: 63-74, București: Muzeul Național al Literaturii Române. Disponibil online la: file:///D:/Downloads/DICE%2012_2_Full%20text%20(oct).pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Coiug, Ana. *André Baillon en roumain. Une lecture traductologique.* Teză de doctorat, coord. prof. univ. dr. Rodica Pop. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2010.

Collès, Luc. „Didactique de la littérature et diversité culturelle". In Luc Collès et coll., *Espaces francophones. Diversité linguistique et culturelle*, Fernelmont: E. M. E., 2006: 163-176.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

Cordonnier, Jean-Louis. *Traduction et culture*. Paris: Hatier-Didier, 1995.

Cordonnier, Jean-Louis. „Aspects culturels de la traduction: quelques notions clé". *Meta*, 2002, Nr. 1, vol. 47: 38-50. André Clas (dir.). Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal. Disponibil online la: https://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n1/007990ar.pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Crudu, Mihai. „Das Kulturem als perilinguistische Vorstellung im Übersetzungsakt. Am Beispiel eines Romans von Aglaja Veteranyi". *Germanistische Beiträge* 2011, No. 29: 210-228. Maria Sass. Sibiu: Colectivul de Germanistica al DSAAG al Falcultății de Litere și Arte din cadrul Universăţii „Lucian Blaga". Disponibil online la: http://reviste.ulbsibiu.ro/gb/GB29/Crudu_210-224.pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Cuciuc, Nina. „Correspondances et équivalences dans la traduction interlinguale des culturhèmes des textes littéraires folkloriques". In: *La France et les Roumains depuis 150 ans – relations politiques et culturelles.* Iaşi: Editions Universitaires Alexandru Ioan Cuza, 2010: 331-341.

Cuciuc, Nina. „Traduction culturelle: transfert de culturèmes". *La linguistique*, 2011, Nr. 2, vol. 47: 137-150. Colloque de Corfu. Paris: Presses Universitiares de France. Disponibil online la: file:///D:/Downloads/LING_472_0137%20(1).pdf (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Evseev, Ivan. „Proiectul unei grile valorice a textului lecturat". In: Otto Benkö și col. (ed.). *Cultură, model, educaţie permanentă. Aspecte actuale ale educaţiei permanente*. Timişoara: Tipografia Universităţii din Timişoara, 1985: 15-32.

Evseev, Ivan. *Enciclopedia semnelor şi simbolurilor culturale*. Timişoara: Amarcord, 1999.

Flavius, Florea. *La traduction comme interprétation: Kawabata en français*. Teză de doctorat, coord. Prof. Univ. Dr. Dolores Toma. București: Universitatea din București, 2008. Disponibil online la: https://drive.google.com/drive/folders/0B1lbTPRgrzGqNVpJVm9Na1BiWjA (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Guidère, Mathieu. *Introduction à la traductologie*. *Penser la traduction: hier, aujourd'hui, demain* (2-e édition). Bruxelles: De Boeck, 2010.

Hetriuc, Maria-Cristina. *Traduction, autotraduction, réécriture de l'oeuvre de Panait Istrati*. *La composante multiculturelle*. Col.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

Studia Doctoralia. Francophonie – Traductologie. Suceava: Editura Universității Ștefan cel Mare, 2015.
Lungu-Badea, Georgiana. *Mic dicţionar de termeni utilizaţi în teoria, practica și didactica traducerii*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2003.
Lungu-Badea, Georgiana. *Teoria culturemelor, teoria traducerii*. Timișoara: Editura Universităţii de Vest, 2004.
Moțoc, Diana Florina. *Traducerea, loc de întâlnire a culturilor și limbilor catalană și română. Studiu de caz: culturemul*. Teză de doctorat, coord. prof. univ. dr. Georgiana Lungu-Badea. Timișoara: Universitatea din Timișoara, 2015.
Muntean, Petronela. *Traduction et adaptation de l'oeuvre de Victor Hugo. La dimension culturelle.* Col. Studia Doctoralia, Francophonie – Traductologie. Suceava: Editura Universității Ștefan cel Mare, 2015.
Nida, Eugene, Reyburn, William. *Meaning Across Cultures: A Study on Bible Translating*. New York: Orbis, 1981.
Oksaar, Els. „Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungschung". *Kommission beim Verlag Vandenhoeck & Ruprecht*. Gottingen: Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenchaften, 1988.
Poyatos, Fernando. „Sistemas comunicativos de una cultur". *Yelmo*, Nr. 1, 1971: 23-27.
Poyatos, Fernando. „Analysis of a culture through its culturemes: theory and method". In: William Charles McCormack și Stephan Wurm (eds.). *Language and Man. Anthropological Issues*. Hague: Mouton, 1976: 313-322.
Rădulescu, Anda. *Les culturèmes roumains: problèmes spéciaux de traduction*. Craiova: Editura Universitaria, 2010.
Sandrini, Peter. „Mehrsprachige Fachkommunikation: Wissens – und Kulturtransfer im Zeitalter der Globalisierung". In: Zybatow, Lew N. (ed.). *Translation zwischen Theorie und Praxis*. Frankfurt am Mein: Peter Lang, 2002: 395–410.
Ţenchea, Maria (coord.). *Dicţionar contextual de termeni traductologici* (*franceză-română*). Timişoara: Editura Universităţii de Vest, 2008.
Vega de la Fuente Martinez, Maria. „Communcación no verbal: algunas diferencias culturales entre Hungria y Espana". *Estudios de comunicación no verbal*, 1998: 37-52. Ana Maria Cestero Mancera (ed.). Madrid: Editorial Edinumen.
Vermeer, Hans. „Translation Theory and Lingusitics". In: Pauli Roinila, Ritva Orfanos and Sonja Tirkkonen-Condit (eds.).

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)

Näkökohtia käänämisen tutkimuksesta. Joensuu: University of Joensuu, 1983: 1-10.
Vermeer, Hans, Witte, Heidrun. „Exkurs 3 Kultureme". *Text context. Beiheft 3, Morgen Sie Zistrosen*, 1990: 135-145, Heidelberg: Julius Groos.

Dicţionare

Diccionario de la lengua española. Disponibil online la: www.rae.es/recursos/diccionarios/drae (Accesat în la data de 2 iulie 2015).
Dictionnaire de français Larousse. Disponibil online la: www.larousse.fr (Accesat în la data de 2 iulie 2015).
Dictionnaire Le Robert. Disponibil online la: www.lerobert.com (Accesat în la data de 2 iulie 2015).
Dicţionarul explicativ al limbii române. Disponibil online la: https://dexonline.ro/ (Accesat în la data de 2 iulie 2015).
Dizionario italiano. Disponibil online la: www.grandidizionari.it/ Dizionario_Italiano.aspx (Accesat în la data de 2 iulie 2015).
Le Trésor de la langue française informatisé. Disponibil online la: http://atilf.atilf.fr (Accesat în la data de 2 iulie 2015).

Notiță biobibliografică

Anda Rădulescu este profesor la Facultatea de Litere a Univeritătii din Craiova. Predă cursuri de sintaxa limbii franceze contemporane (constituenții de frază), de teoria și practica traducerii și de interculturalitate. Centrele sale de interes sunt gramatica contrastivă, traducerea și sociolingivistica. Este autoarea a 9 cărți, a peste o sută de articole publicate în reviste naționale și internaționale de specialitate. A participat la 46 de colocvii internaționale în țară și peste hotare. Face parte din comitetul științific al revistelor *Translationes* (Timişoara), *Argotica* (Craiova), *Colocvium* (Craiova) și din comitetul de redacție al *Annales du Département des Langues Modernes Appliquées* (Craiova). Din 2014 este director al *Annales des Langues et des Littératures Romanes* (Craiova). Este membru permanent al axei de cercetare *Textes et cultures* la Universitatea din Artois.

BDD-V4218 © 2017 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:38 UTC)